

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Н. В. Сментина
_____“___” грудня 2017 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за
магістерською програмою професійного спрямування «Економіка, планування та
управління бізнесом»

на тему «Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні (на
прикладі Одеської області)»

Виконавець

студент центру заочної форми навчання

Локота К.В.

/підпис/

Науковий керівник

д.е.н., доцент

Сментина Н.В.

/підпис/

ОДЕСА 2018 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В РЕГІОНІ	7
1.1. Характеристика і особливості функціонування малого та середнього підприємництва	7
1.2. Роль малого та середнього підприємництва в економіці регіону	14
1.3. Державна підтримка малого та середнього підприємництва Одеської області	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	26
2.1. Оцінка розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області ...	26
2.2. Стан та аналіз проблем розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області.....	35
2.3. Вплив податкового кодексу на мале підприємництво.....	41
2.4. Аналіз розвитку конкурентоспроможності малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2017-2020 роки.....	47
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	57
3.1. Прогноз розвитку малого та середнього підприємництва Одеської області	57
3.2. Обґрунтування механізму стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва в регіоні.....	63
3.3. Рейтинг Одеської області за показниками ведення малого та середнього бізнесу.....	72
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	98
ДОДАТКИ	103

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена тим, що народне господарство будь-якої країни включає в себе підприємства та їх філії, які в сучасному суспільстві відіграють важливу роль у розвитку економічної системи країни. Тому важливо детально розглядати суть і діяльність підприємництва.

Мале та середнє підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Мале та середнє підприємництво дає ринковій економіці гнучкість, мобілізує фінансові і виробничі ресурси населення, несе в собі потужний антимонопольний потенціал, слугує серйозним фактором структурної перебудови і забезпечення проривів науково-технічного прогресу, вирішує проблему зайнятості та інші соціальні проблеми ринкового господарства. Ось чому становлення та розвиток малого та середнього підприємництва (звичайно, в єдності з великим) являє собою стратегічну задачу реформаційної економічної політики.

Значення вивчення проблем розвитку малого та середнього підприємництва підсилюється тим, що малому та середньому бізнесу менш за все пощастило у відношенні державної та іншої підтримки. Недооцінка малого та середнього підприємництва, ігнорування його економічних і соціальних можливостей можуть бути кваліфіковані як великий, стратегічний прорахунок, який може призвести до багатьох народногосподарських негативів.

Потенціал малих та середніх підприємств залишається нереалізований. Існують серйозні економічні і адміністративні бар'єри для виходу нових підприємств на ринок і розвитку їх діяльності. Все більша кількість малих та середніх підприємств змушені перебувати в «тіні» завдяки нестійкому законодавству.

Роль малого та середнього підприємництва зумовлюється, зокрема, тим, що саме малими та середніми підприємствами створюється значна частина валового внутрішнього продукту в країнах із розвинутою ринковою економікою; тим, що завдяки йому забезпечується більш високий ступінь зайнятості населення, а відтак

воно є стабілізатором соціально - економічної ситуації в суспільстві у кризові періоди.

Світовий досвід свідчить про те, що високоефективна економіка оптимально поєднує діяльність великих, середніх, малих підприємств і приватного підприємництва. Саме розвиток малого та середнього і приватного підприємництва є тим індикатором, з допомогою якого можна зробити висновки про ступінь відкритості ринкової економіки, незалежності і відповідальності суб'єктів господарювання, рівень їх підприємницької культури та етики.

Отже, проблема розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області, на мою думку, є досить актуальною.

Одночасно варто зазначити, що проблематиці малого та середнього підприємництва присвячено чимало наукових розробок, зокрема варто відмітити роботи таких дослідників як: Аврашков Л.Я., Блинов А.П., Воротіна Л.І., Доброва Н.В., Дуда В. П., Кубай Н.Є., Осипова М.М., Шабранська Н.І., Уманець Т.В. та інші.

Мета роботи – дослідити теоретичні засади розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні, проаналізувати діяльність малого та середнього підприємництва в Одеській області та надати пропозиції щодо напрямів розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області.

Для досягнення поставленої мети поставлено ряд *завдань*:

- 1) надати характеристику та дослідити особливості функціонування малого та середнього підприємництва;
- 2) визначити роль малого підприємництва в економіці регіону;
- 3) розглянути специфіку державної підтримки малого та середнього підприємництва Одеської області;
- 4) провести аналіз та оцінку розвитку й функціонування малих і середніх підприємств в регіоні;
- 5) визначити проблеми розвитку малого та середнього підприємництва в регіоні;

- 6) показати вплив податкового кодексу на мале та середнє підприємництво;
- 7) обґрунтувати напрями розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області;
- 8) розробити прогноз розвитку малого та середнього підприємництва Одеської області;
- 9) обґрунтувати механізм стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва;
- 10) визначити рейтинг Одеської області за показниками ведення малого та середнього бізнесу.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти розвитку малого та середнього бізнесу в регіоні.

Об'єкт дослідження – розвиток малого та середнього бізнесу на рівні Одеської області.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети було використано сучасні методи дослідження, зокрема на основі системно-аналітичного методу виконано теоретичне узагальнення наукових концепцій, розробок і пропозицій провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених удосконаленню малого та середнього підприємництва.

Для вирішення поставлених завдань використовувались методи: статистичного аналізу - для дослідження функціонування малого та середнього підприємства в Одеській області; проблемно-орієнтовний метод - для наукового обґрунтування напрямів вирішення проблем малого та середнього підприємництва. Застосовувались також методи комплексного системного аналізу економічних та управлінських явищ і процесів. Сукупність названих методів і прийомів склали методикау дипломного дослідження.

Інформаційна база дослідження. У даній роботі використовуються монографічні видання вітчизняних та закордонних вчених, періодичні видання, статистичний щорічник, матеріали з інтернет – сайтів, наукові публікації, нормативно-законодавчі акти України.

За результатами дослідження опублікована стаття на тему: «Проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Одеській області» у Науковому студентському віснику факультету економіки та управління виробництвом.

- створення венчурних та інноваційних фондів;
- впровадження досягнень науково-технічного прогресу;
- розвиток інфраструктури підтримки малого та середнього інноваційного бізнесу.

Висновок до розділу. Завдяки проведенню прогностичних даних було виявлено, що незважаючи на те, що в 2017 році в порівнянні з 2016 роком кількість малих та середніх підприємств зменшилась, але в цілому мале та середнє підприємництво в Одеській області має можливість розвиватися. Для поліпшення стану та розвитку малого та середнього бізнесу в Одеській області необхідно оптимізувати регулювання й підтримку малого та середнього бізнесу на регіональному рівні і активізувати його фінансово-кредитну та інвестиційну підтримку та створити сприятливі умови для подальшого розвитку інфраструктури малого та середнього бізнесу.

Для ефективного функціонування малого та середнього підприємництва існує необхідність постійного підвищення рівня знань серед представників малого та середнього підприємництва. Потреба в постійній перепідготовці кадрів пов'язана з розвитком науки та техніки. Відповідно підвищується вимоги до інформаційно-аналітичних здібностей основного фактора виробництва – людських ресурсів. Підвищується мінімально можливий рівень освіти, необхідний для прийому на виробництво, формується потреба в нових навичках працівника.

Завдяки проведенню оцінки результатів діяльності малого та середнього підприємництва в Одеській області, яка проводиться з метою виявлення проблем та підвищення ефективності виконання управлінських рішень було виявлено, що Одеська область входить у десятку кращих областей. Був розрахований рейтинг ведення малого та середнього бізнесу в Одеській області за окремими показниками та представлені вирішення проблем, які струмують розвиток малого та середнього підприємництва.

ВИСНОВКИ

В результаті розгляду теоретичних положень та проведеного аналізу діяльності малого та середнього підприємництва в Одеській області можна зробити наступні висновки.

1. Мале та середнє підприємництво є органічним структурним елементом ринкової економіки. Цей сектор економіки історично і логічно відігравав роль необхідної передумови створення ринкового середовища. У ринковій економіці підприємництво – це основний вид самостійної господарської діяльності, яка здійснюється юридичними та фізичними особами. Ця діяльність спрямована на досягнення наміченого результату (одержання прибутку або підприємницького доходу) шляхом найкращого використання трудових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів при повній майновій відповідальності за результати своєї діяльності і одержанні свідоцтва про державну реєстрацію.

2. Аналіз стану малого та середнього підприємництва показує, що сектор малого та середнього бізнесу в Україні характеризується високим ступенем неефективності, а саме відсутністю дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого та середнього підприємництва, неймовірно важким тягарем оподаткування, відсутністю належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого та середнього бізнесу. Дані явища призвели до суттєвого скорочення числа малих та середніх підприємств, так починаючи з 2013 року кількість малих та середніх підприємств скоротилась майже на 20% і станом на 2016 рік склала 20991 підприємств.

3. Здійснюючи аналіз, виявлено, що основними причинами гальмування розвитку малого та середнього підприємництва в Україні та її регіонах є: складність отримання фінансово-кредитної допомоги, висока вартість позичкових коштів, нерозвиненість фінансового ринку; прийняття органами місцевого самоврядування власних регуляторних актів, які устанавлюють процедури отримання місцевих дозвільно-погоджувальних документів; велика кількість контролюючих органів;

нерозвиненість інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу, особливо у сільській місцевості.

4. У ході дослідження було розглянуто основні положення нового Податкового кодексу, які можуть вплинути на мале та середнє підприємництво, але сьогодні неможливо точно спрогнозувати, який саме вони матимуть вплив – позитивний чи негативний. Але подальші дослідження є перспективними, оскільки з'являтиметься додаткова теоретична та практична база, а податкова система удосконалюватиметься задля стимулювання і розвитку малого та середнього бізнесу.

5. Розглядаючи розробку прогнозу розвитку малого та середнього підприємництва Одеської області, кількість малих та середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у 2018р. збільшиться на 33 одиниці (на 28,9%) і складе 110 одиниць, у 2019р. збільшиться на 4 одиниць (на 4,2%) і складе 114 одиницю, у 2020 р. буду спостерігатись також збільшення кількості малих та середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення на 4 одиницю (на 4,2%) і складе 118 одиниць, це говорить про можливість збільшення кількості зайнятого населення та збільшення надходжень до бюджету.

6. Проведений розрахунок рейтингу ведення малого та середнього бізнесу в Одеській області. Слід зауважити той факт, що Одеська область за різними показниками входить у десятку кращих областей. Проведений аналіз стану розвитку малого та середнього підприємництва в Одеській області свідчить про зростання ділової активності у цій сфері. В області створена потужна база для розвитку малого та середнього підприємництва, включаючи правові, інституціональні і фінансові її елементи, що дозволило забезпечити поступове зростання числа суб'єктів малого та середнього бізнесу та активізувати підприємницьку ініціативу.

Однак, поряд з цим існують проблеми, що стримують розвиток малого та середнього підприємництва, на подолання яких повинні бути спрямовані заходи регіональної Програми розвитку малого та середнього підприємництва Одеської області:

- труднощі з одержанням зовнішнього фінансування через високі ставки на банківські кредити;
- фактична недоступність довгострокового кредитування, що стримує розвиток підприємництва у виробничій сфері;
- податковий тягар;
- занепад соціальної сфери в сільській місцевості;
- недостатня розвиненість інфраструктури підтримки підприємництва;
- обмежений доступ підприємців до інформації щодо змін у законодавстві, стану розвитку окремих сегментів ринку, потенційних інвесторів та споживачів продукції.

Існує один показник, який в свою чергу також стримує розвиток малого та середнього підприємництва в Одеській області. Це кількість об'єктів інфраструктури підтримки малого підприємства (бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, фондів підтримки підприємництва). За даним показником Одеська область посідає останнє місце. Тому необхідне створення економіко-правових умов для формування інфраструктури інноваційного розвитку малого та середнього підприємництва та удосконалення законодавства в інноваційній сфері, удосконалення й спрощення процедур експертизи і реєстрації інноваційних структур та їх проектів та впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Для вирішення наскрізних проблем малого та середнього підприємництва, для стимулювання і подальшого розвитку цього сектору національної економіки потрібна чітка система дій, вивірена, обґрунтована і узгоджена на всіх рівнях органами державної влади. При цьому необхідно враховувати і сьогодишню ситуацію, в якій опинились підприємці як Одеської області, так і всього світу.

7. Хотілося б зауважити, що безсумнівна перспективність сектора малого та середнього підприємництва в сучасній економіці й, отже, великий інтерес до нього не слід розглядати лише як чергову компанію в системі антикризових мір, але і як довгостроковий напрямок структурної політики, що природно забезпечує органічне змикання відтворювальних і ринкових процесів в українському господарстві, реалізацію сучасної стратегії економічного росту протягом довгострокового

переходу. Тому що, саме малі та середні підприємства, особливо у випадку задовільної розробки нової державної політики в галузі малого та середнього підприємництва, можуть стати основою ринкових структур у багатьох галузях, забезпечити перелив інвестицій у сфери найбільш ефективного припливу ресурсів і тим самим з'єднати процеси структурної політики й формування всеукраїнського ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубай Н.Є. Становлення і розвиток приватного підприємництва в перехідній економіці (на прикладі малих підприємств України): Дис. д.е.н.: 08.01.05 / Львівський державний університет ім. І.Франка. [Електронний ресурс] // Н.Є.Кубай – Львів, 2005. – 156с.
2. Воротіна Л.І. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: Навчальний посібник. [Текст] // Воротіна Л.І., Воротін В.Є., Мартинюк Л.А., Черняк Т.В. – Київ: Видавництво Європейського університету, 2007. – 307с.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15.%207>.
4. Блинов А.П. Мале підприємництво: Навчальний посібник. [Електронний ресурс] // А.П. Блинов - К.: КНЕУ, 2008. - 336 с.
5. Реверчук С.К. Малий бізнес: методологія, теорія і практика: Навчальний посібник. [Електронний ресурс] // С.К. Реверчук - К.: ІЗМН, 2005. - 192 с.
6. Закон України «Про державну підтримку малого та середнього підприємництва» від 18.09.2008 р. № 523-VI. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні (Внесені зміни 22.03.2012 року).
7. Шулус А.А. Суб'єкт малого та середнього підприємництва і система його державної підтримки. / А.А. Шулус // Український економічний журнал. – №5. – 2008. – 92с.
8. Уманець Т.В. Комплексна оцінка малого та середнього бізнесу та підприємництва на регіональному рівні / Уманець Т.В. // Вісник соціально-економічних досліджень. Випуск 19 – Одеса: ОДЕУ, 2005.- С.154-159.
9. Ольвінська Ю.О. Роль розвитку малого та середнього бізнесу у реструктуризації регіонального ринку праці / Ю.О. Ольвінська // Соціально-економічні аспекти промислової політики. Управління людськими ресурсами: держава, регіон, підприємництво. Збірник наукових праць. Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2009. С.345-349.

10. Горфинкель В.Я. Економіка підприємства: Підручник для Вузів. [Текст] // В.Я. Горфинкеля, В.А. Швандара - К. : ЗАТ "НІЧЛАВА", 2002. - 356 с.
11. Шабранська Н.І. Мале та середнє підприємництво в системі економіки // Персонал: науково-практичний журнал. - №5(75). – Київ, 2008. - С. 40-43.
12. Адамов Б.І. Малий та середній бізнес України: дороговкази поступу: Монографія. [Текст] // Б.І. Адамов, О.І. Амоша, В.І. Ляшенко – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. - 275с.
13. Аврашков Л.Я. Економіка підприємства: Науковий посібник. [Текст] // Л.Я. Аврашков, В.В. Адамчук, О.О. Антонова, В.Я. Горфинкеля, В.А. Швандара. - 2-е видання, переробка і доп. – М.: Банки та біржі, ЮНИТИ, 1998. - 742 с.
14. Рунова А.В. Система підтримки і розвитку малого та середнього бізнесу за рубежом: Навчальний посібник. [Електронний ресурс] // А.В. Рунова - М.: Федеральний фонд підтримки малого підприємництва. – «Унікум-Пресс», 2003. - 298с.
15. Тепман Л.Н. Малий бізнес: досвід зарубіжних країн: Навчальний посібник // [Електронний ресурс] // Л.Н. Тепман, В.А. Швандара // – Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 287с.
16. Рунова А.В. Система підтримки і розвитку малого та середнього бізнесу за рубежом: Навчальний посібник. [Електронний ресурс] // А.В. Рунова – М.: Федеральний фонд підтримки малого підприємництва «Унікум-Пресс», 2003. - 298с.
17. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики: Науковий посібник. [Текст] // З.С. Варналій. - 4-те вид., стер. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2008. - 302 с.
18. Дмитриченко Л.І. Малий та середній бізнес в системі підприємництва: Науковий посібник. [Електронний ресурс] // Л.І. Дмитриченко, А.Н. Химченко – Донецьк: Каштан, 2005. - 180с.
19. Діденко М.М. Підприємництво в Україні // Актуальні політичні проблеми економіки: науково-практичний журнал. - № 7(49). – Київ: УкрІНТЕІ, 2005. - 90с.
20. Білоус Г.П. Розвиток малого підприємництва в Україні // Економіка України. - 2002. - №2 - с. 34-36.

21. Шулус А.А. Становлення системи підтримки малого та середнього підприємництва в Україні // Український економічний журнал. – К., 2006 №7. – С. 88-89.
22. Герасимчук В.Г. Розвиток підприємництва: діагностика, стратегія, ефективність. [Електронний ресурс] // В.Г. Герасимчук - К., 2002. - 267 с.
23. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
24. Програма підтримки малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2017 – 2020 роки. / Головне управління економіки [Електронний ресурс]. - Режим доступу // <https://oda.odessa.gov.ua/img/item/0/95.pdf>.
25. Про затвердження Програми підтримки малого та середнього підприємництва в Одеській області на 2017-2020 роки / Одеська обласна рада [Електронний ресурс]. Режим доступу // <https://oda.odessa.gov.ua/img/item/0/95.pdf>.
26. Головне управління статистики в Одеській області. Статистичний щорічник Одеської області за 2016 рік. – Одеса - 2016. – 295с.
27. Головне управління статистики в Одеській області. Малі та середні підприємства в Одеській області. Статистичний збірник. – Одеса - 2016. – 158 с.
28. Уманець Т. В. Методи і моделі оцінювання розвитку малого та середнього бізнесу: мезо- та макрорівень: Науковий посібник // Т.В. Уманець Т., Ю.О. Ольвінська, О.В. Лучакова. – Донецьк: «Вік», 2010. – 280 с.
29. Карташева А.В. Нормативна база підприємництва // Галицькі контракти. - 2003. - №1163 - с.37-68.
30. Варналій З.С. Тенденції становлення малого та середнього підприємництва в Україні // Ринкові перетворення: науковий журнал. - 2008 № 7. - С. 115.
31. Дуда В. П. Проблеми розвитку малого та середнього підприємництва на сучасному етапі економіки України // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. - 2010 №3(40). – С. 159-165.
32. Про державну підтримку малого та середнього підприємництва : Указ Президента України. Про внесення змін до Указу Президента України від 3 липня

2012 року N 727 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва". [Електронний ресурс]. Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U746_99.html.

33. Кармінська-Белоброва М. В. Спрощена система оподаткування як складова податкового механізму державного управління соціально економічним розвитком. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // http://194.44.242.244/portal/Soc_Gum/Dtr_du/2010_4/files/DU410_39.pdf.

34. Лютий І. О. Проблеми та перспективи спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні / І. О. Лютий, М. В. Романюк // Фінанси України. – 2007. – № 6. – С. 31–38.

35. Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого та середнього підприємництва : Указ Президента України // Урядовий кур'єр. – 2011. – 7 липня.

36. Біломістний О. М. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні на сучасному етапі розвитку економіки: Економічний простір : зб. наук. праць. [Електронний ресурс] // О. М. Біломістний, М. О. Савельєва – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – № 15. – С. 78–84.

37. Податковий кодекс вже спричинив подорожчання: Матеріали з інтернет-сайта «Економічна правда» 06.12.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.epravda.com.ua/news/2010/12/6/260655/>.

38. Програма підтримки малого підприємництва в Одеській області на 2017-2020 роки. [Електронний ресурс]. Режим доступу // <https://oda.odessa.gov.ua/img/item/0/95.pdf>

39. Уманець Т.В., Лучакова О.В. Мале та середнє підприємництво Одещини: проблеми та перспективи розвитку // Вісник Хмельницького національного університету 2009, № 4, Т. 2. - С. 278-283.

40. Джига О.В. Місце і роль малого та середнього бізнесу в економіці України: Науковий посібник. [Електронний ресурс]. Режим доступу // http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Economics/76690.doc.htm.

41. Козаченко Г.В Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості. / Воронкова А.Е., Медяник В.Ю., Назаров В.В. // Монографія. - Київ: Лібра, 2008. - 328 с.
42. Ольвінська Ю.О. Розвиток кредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва / Ю.О. Ольвінська // Вісник соціально-економічних досліджень. Збірник наукових праць. Випуск 25. Одеса: ОДЕУ, 2007. С.266-270.
43. Хвойник П.І. Міжнародне підприємництво: аналіз зарубіжного досвіду: Науковий посібник [Електронний ресурс] // П.І. Хвойник, Ю.В. Аджубей, І.Є. Артем'єв – М.:Наука, 2006.- 279с.
44. Обушак Т.А. Сутність стану та проблем розвитку малого та середнього бізнесу в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9. – С. 92–98.
45. Результати діяльності обласних та районних державних адміністрацій. [Електронний ресурс]. Ресурс доступу // <http://gue.odessa.gov.ua/>.
46. Діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва // Статистичний збірник. [Електронний ресурс]. Ресурс доступу // <http://gue.odessa.gov.ua/>.
47. Ващенко К.О. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь [Електронний ресурс] // К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротин, В.М. Геєц. – К., Держкомпідприємництво, 2008. – 226 с.
48. Національна програма розвитку малого та середнього підприємництва. [Електронний ресурс]. Режим доступу // zakon.rada.gov.ua/go/2157-14
49. Купченко І.М. Державне сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого та середнього підприємництва в Україні// Актуальні проблеми економіки. – 2010, № 4(34). – С. 89-95.
50. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс]. Режим доступу // <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
51. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу // <http://www.ukrstat.gov.ua/>